

KREDITO RIZIKOS VALDYMO PROCESŲ VERTINIMAS AB SWEDBANK

Danutė Binkienė

Kauno kolegija

Anotacija. Komeraciniai bankai, siekdami pagrindinio finansinio tikslo maksimizuoti pelną, savo veikloje susiduria su nemažai rizikų, iš kurių reikšmingiausia yra kredito rizika. Temos aktualumą atskleidžia mokslinės literatūros bei dokumentų analizė. Autoriai Win (2018), Bessis (2015), Gourio (2013), Kropas ir kt. (2013) vieningai sutaria, kad netinkamas kredito rizikos valdymas yra viena pagrindinių bankų žlugimo priežasčių. Norėdami suvaldyti kredito riziką, bankai turi tiksliai nustatyti savo paskolų portfelio vertę, stebėti paskolų kokybę atskleidžiančius rodiklius, pasirinkti efektyvius rizikos valdymo metodus. Straipsnyje keliama problema, kaip organizuoti kredito rizikos valdymo procesą, kad būtų galima užtikrinti aukštą paskolų portfelio kokybę. Praktinei analizei pasirinkta vieno didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų, t. y. AB Swedbank, kredito rizikos valdymo sistema. Remiantis šios analizės duomenimis, galima teigti, kad Swedbank kredito vertinimo ir valdymo procesų organizavimas užtikrina nuolatinę gerai vertinamą kredito kokybę. Tyrimui atlikti naudota mokslinės literatūros šaltinių analizė ir sintezė, Lietuvos banko, Europos priežiūros institucijų norminių aktų, pranešimų bei apžvalgų analizė, AB Swedbank finansinių ataskaitų, Rizikos valdymo ir kapitalo pakankamumo ataskaitų analizė, rodiklių skaičiavimas taikant Microsoft Excel.

Reikšminiai žodžiai: kredito rizika, paskolų portfelis, vertinimo rodikliai, valdymo metodai.

Įvadas

Komeracinio bankų finansų valdymas nuolat kintančios ekonominės aplinkos ir kapitalo rinkų raidos sąlygomis yra neatsiejamai susijęs su adekvačiu rizikų supratimu, vertinimu ir veiksmingu jų valdymu. Nors bankai gana nemažai uždirba iš netradicinės veiklos, kreditavimas vis dar išlieka pagrindiniu bankų pajamų šaltiniu, todėl su skolinimu susijusi rizika įvardijama kaip reikšmingiausia. Kredito rizikos sampratą pateikia Lietuvos bankas, Europos bankų priežiūros institucijos, jos esmę atskleidžia tiek Lietuvos (Kropas ir kt., 2013; Špicas, 2017; Peškauskaitė, Jurevičienė, 2017), tiek užsienio (Bessis, 2015; Gourio, 2013; Greuning, Brajovic Bratanovic, 2020) autoriai. Ir priežiūros institucijos, ir mokslininkai akcentuoja, kad dėl prastėjančių ekonominių sąlygų, kurias sukėlė pandemija bei geopolitinė krizė, sulėtėjo neveiksnių paskolų mažėjimo tempas, tačiau paskolų portfelyje jaučiama įtampa, todėl kredito rizikos identifikavimo, tinkamo jos vertinimo ir valdymo procesų organizavimo klausimai tampa itin aktualia ir diskutuojama keliančia tema. Autoriai Kropas ir kt., (2013), Špicas (2017), Stankevičienė (2018), Gourio (2013), Bessis (2015), Win (2018) ir kt. savo darbuose gvildena problemas, susijusias su kredito rizikos vertinimo modelių taikymo tikslumu bei patikimumu. Bessis (2015) ir Win (2018) akcentuoja neapibrėžtumo situacijos poveikį organizuojant kredito rizikos valdymo procesus, Akwaa Sekyi, Moreno Gené (2017) išryškina veiksmingos vidaus kontrolės svarbą. Išnagrinėjus teorinius aspektus, *aktualu* išanalizuoti, kaip

pagrindiniai kredito rizikos valdymo principai, vertinimo metodai ir organizavimo procesai gali būti taikomi praktinėje komercinio banko veikloje. Straipsnyje nagrinėjama vieno didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų, t. y. AB *Swedbank*, kredito rizikos valdymo sistema. Tarptautinėje aplinkoje tvyrantis neapibrėžtumas, pasaulio ekonomikos lėtėjimas, prastėjančios vartotojų ir verslo lūkesčiai bankams kelia nerimą dėl skolininkų galimybių laiku sugrąžinti savo išsipareigojimus, todėl kyla *problema*, kaip organizuoti kredito rizikos valdymo procesą, kad būtų galima užtikrinti aukštą paskolų portfelio kokybę.

Tyrimo objektas – AB *Swedbank* kredito rizikos valdymo sistema.

Tyrimo tikslas – išnagrinėjus kredito rizikos esmę, vertinimo bei valdymo modelius įvertinti kredito rizikos valdymo procesų veiksmingumą AB *Swedbank*.

Tyrimo uždaviniai:

- atskleisti kredito rizikos esmę;
- susisteminti kredito rizikos vertinimo metodus ir rodiklius;
- ištirti kredito rizikos vertinimo metodus, rodiklius bei valdymo organizavimo procesą AB *Swedbank*.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė ir sintezė, Lietuvos banko, Europos priežiūros institucijų norminių aktų, pranešimų ir apžvalgų analizė, *Swedbank* finansinių ataskaitų, Rizikos valdymo ir kapitalo pakankamumo ataskaitų analizė, rodiklių skaičiavimas taikant *Microsoft Excel*.

Kredito rizikos samprata

Pagrindinis komercinio banko finansinis tikslas – akcininkų nuosavybės ilgalaikės vertės kūrimas. Šio tikslo siekimas yra neatsiejamai susijęs su pelno maksimizavimu, kartu ir būtinybe prisiimti, išmatuoti bei valdyti rizikas. Nemažai autorių, pavyzdžiui, Bessis (2015), Gourio (2013), Kropas ir kt. (2013), pabrėžia, kad bankai, lyginant su kitais subjektais, patiria daugiau rizikos rūšių, o kai kurios jų būdingos tik kredito institucijoms. Kaip svarbiausias rizikas galima įvardyti šias: makroekonomikos, kredito, likvidumo, kapitalo pakankamumo, reguliavimo, pinigų politikos. Bene reikšmingiausia yra kredito rizika, o dėl jos patiriami nuostoliai – patys didžiausi. Kredito rizikos esmę ir sampratą atskleidžia daugelis mokslininkų. Antai Kropas ir kt. (2013) teigia, kad kredito rizika gali būti suvokiama kaip pasitikėjimo kita sandorio šalimi, arba kontrahento, rizika. Špico (2017) nuomone, kredito rizika išreiškia netekimų galimybę sandorio šaliai neįvykdžius savo įsipareigojimų ir ji gali būti suprantama kaip tikimybė neatgauti skolos arba užmokesčio už į skolą parduotas prekes ar paslaugas. Greuning, Brajovic Bratanovic (2020) aiškina, kad kredito arba sandorio šalies rizika yra tikimybė, kad skolininkas arba finansinės priemonės emitentas – asmuo, įmonė ar šalis – negražins pagrindinės sumos ir kitų su investicijomis susijusių pinigų srautų kredito sutartyje nurodytomis sąlygomis. Wójcicka-Wójtowicz (2018) apibrėžia kredito riziką kaip galimybę patirti nuostolių dėl sandorio šalies nemokumo pagal sutartį. Lietuvos banko (2022) apibūdinimu, kredito rizika – tai rizika patirti nuostolių dėl to, kad sandorio šalis arba vertybinius popierius išleidusi valstybė, finansų įstaiga ar bendrovė nevykdys savo įsipareigojimų. Bazelio bankų priežiūros komitetas (2017) pabrėžia, kad kredito rizika kyla dėl liberalių sąlygų gausos, prasto paskolų portfelio valdymo, nepakankamo besikeičiančios aplinkos vertinimo.

Kaip matyti, kredito rizikos samprata interpretuojama įvairių autorių ir finansų institucijų skirtingai – nuo lakoniško apibūdinimo iki platesnės aprėpties, tačiau savo esme beveik nesiskiria ir sietina su kredito sutarčių nevykdymo tikimybe pagal sutartas sąlygas. Kuo didesnė rizika pasirenkama, tuo didesnio pelno tikimasi. Pasak Wójcicka-Wójtowicz (2018), kredito rizika yra susijusi ne vien su galimais finansiniais nuostoliais – gali grėsti ir paskolos gavėjo kredito reitingo bei finansinio patikimumo pablogėjimas. Jeigu kredito rizika nėra tinkamai valdoma ir neatliekama jos analizė, bankas gali ne tik patirti nuostolių, bet ir bankrotuoti. Šie nuostoliai gali būti

sumažinti, jeigu gebama teisingai įvertinti bei profesionaliai valdyti riziką.

Kredito rizikos vertinimo modeliai ir rodikliai

Vadovaujantis Europos bankininkystės institucijos 2017 m. rugsėjo 20 d. priimtomis „Kredito įstaigų kredito rizikos valdymo praktikos ir tikėtinų kredito nuostolių apskaitos gairėmis“ (EBA, 2017), kredito įstaigos turi įdiegti patikimas kredito rizikos vertinimo ir apskaičiavimo procedūras, kuriomis galima saugiai remtis vertinant kredito riziką ir apskaitant tikėtinus kredito nuostolius, taip pat naudotis bendrais procesais, sistemomis, priemonėmis ir duomenimis. Kaip rodo Lietuvos autorių Peškauskaitės, Jurevičienės (2017), Špico (2017), Kamieno, Valvonio (2004), taip pat užsienio autorių Gourio (2013), Bessis (2015), Win (2018) mokslinių darbų analizė, kredito rizikos vertinimo modeliai pasižymi gausa bei įvairove, o jų skirstymas remiasi daugialypiais skirtingo pobūdžio kriterijais. Apibendrintai galima teigti, kad paskolų rizikai nustatyti naudojami *ekspertiniai vertinimai, kiekybiniai statistiniais metodais pagrįsti* esamų ir potencialių skolininkų rizikos vertinimo *modeliai* arba *jų junginiai*. *Kiekybiniams modeliams* būdingas objektyvumas ir duomenų tikslumas, jie dažniausiai naudojami banko kliento finansinių įsipareigojimų nevykdymo tikimybei nustatyti. Nors kiekybiniai rodikliai objektyviai įvertina įmonių kredito riziką, tačiau šiems metodams trūksta analitinio ir kritinio vertinimo, kurie būdingi ekspertiniams kokybiniams metodams (Peškauskaitė, Jurevičienė, 2017). Pažymėtina, kad vien kiekybinių rizikos vertinimo modelių taikymas dabartiniu laikotarpiu yra nepakankamas, kadangi neapėmia itin svarbių veiksnių, susijusių su neapibrėžtumo situacija bei potencialiais nuostoliais dėl COVID-19 pandemijos ir karo padarinių.

Kokybiniai kredito rizikos vertinimo modeliai (dar vadinami *ekspertiniais ir subjektyviais* vertinimo metodais) dažniausiai apima tokius kriterijus kaip išorinės aplinkos veiksniai, ekonominės veiklos sąlygos, vadovų ir darbuotojų reputacija, produktų ir paslaugų konkurencingumas rinkoje. Siekiant visapusiškai įvertinti tiek vidinę, tiek išorinę įmonės aplinką ir jos kredito riziką, taikomi *mišrūs vertinimo metodai*. Bankas, vertindamas kredito riziką, taip pat vertina turto kokybę, nes didžiąją banko turto dalį sudaro paskolos. Įvertinus ir tinkamai sugrupavus turtą pagal rizikingumo laipsnį, nustatomas šiam turtui reikalingas kapitalas ir suformuojami atidėjiniai balanso ataskaitoje (Kropas ir kt., 2013). Turto vertinimas kapitalo pakankamumui apskaičiuoti reglamentuojamas nauju Bazelio kapitalo susitarimu „Bazelis III“, kurį 2016 m. lapkričio 23 d. patvirtino

Europos Parlamentas. Lietuvoje veikiantys vietiniai bankai bei užsienio valstybių bankų filialai savo paskolas vertina naudodamiesi savo pačių sukurtomis taisyklėmis ir tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais (TFAS). Skirtingai nuo naujo Bazelio kapitalo susitarimo („Bazelis II“) metodikos, kuri grindžiama tikėtino nuostolio koncepcija, TFAS vertės sumažėjimo nuostoliai apibrėžiami kaip iš paskolos laukiamų srautų esamosios vertės ir jos apskaičiuojamos vertės skirtumas (Kropas ir kt., 2013).

Išnagrinėti mokslininkų darbai bei diskusiniai Europos priežiūros institucijų pranešimai atskleidžia nemažai problemų, susijusių su kredito rizikos vertinimo modelių taikymo tikslumu bei patikimumu. Pažymėtina, kad Europos priežiūros institucijos ėmėsi ieškoti naujų rizikos mažinimo priemonių bei galimybių kuriant tobulesnius jos vertinimo metodus. 2017 m. buvo pradėta „Bazelis III“ reforma, įtvirtinta dokumente „Basel III: Finalising Post-Crisis Reforms“. Stankevičienė (2018), analizuodama šios reformos tikslą ir pagrindines priemones, išskiria vieną svarbiausių jos laimėjimų: siūlomi pakeitimai lemia svarbų žingsnį siekiant atkurti suinteresuotų šalių pasitikėjimą bankų pagal riziką įvertintų pozicijų (angl. *risk-weighted exposures*, RWE3) rodikliais. Autorės teigimu, nuo 2010 m. įvairiais tyrimais įrodyta, kad bankų naudojami standartizuoti metodai yra nepakankamai jautrūs rizikai, o vidaus modeliai sukuria nepriimtinaai platų RWE spektrą. Remiantis Lietuvos banko informacija (2020),

pagrindinės 2017 m. „Bazelis III“ reformos priemonės apima:

- standartizuotų metodų, taikomų kredito rizikai, kredito vertinimo koregavimo rizikai ir operacinei rizikai įvertinti, patikimumo ir jautrumo rizikai didinimą (kardinali metodų peržiūra);
- vidaus modelių, taikomų reguliaciniais tikslais, taikymo suvaržymą;
- vidaus modelių, taikomų kredito rizikai (tam tikroms pozicijoms), kredito vertinimo koregavimo rizikai ir operacinei rizikai įvertinti, taikymo atsisakymą;
- įvesties žemutinių ribų (angl. *input floors*) – limitų tam tikriems vidaus modelių, taikomų kredito rizikai įvertinti, parametrams – nustatymą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, atsižvelgdamas į beprecedentę situaciją pasaulyje, susiklosčiusią plintant COVID-19, Bazelio bankų priežiūros komitetas nusprendė metams, t. y. iki 2023 m., atidėti šios reformos įgyvendinimą. Stankevičienės (2018) nuomone, didžiausio poveikio Lietuvos bankų kapitalui tikimasi dėl RWE apskaičiavimo tvarkos metodologijos pakeitimų, sudėtingesnių vidaus modelių pakeitimo paprastesniais ir numatomo taikyti išvesties žemutinės ribos reikalavimo.

Banko kredito rizikos vertinimas grindžiamas jo turto kokybės vertinimu. Tam naudojama daug įvairiausių rodiklių. 1 lentelėje pateikiami dažniausiai naudojami rodikliai.

1 lentelė. Banko kredito rizikos vertinimo rodikliai

Rodiklis	Apskaičiavimas	Rodiklio turinys
Specialiųjų atidėjinių norma	<i>Specialiųjų atidėjinių paskolos bendra suma / Paskolų bendra suma x 100 proc.</i>	Plačiai naudojamas rodiklis siekiant bendrai įvertinti banko paskolų portfelio kokybę ir kredito riziką. Atidėjiniai vertės sumažėjimui dėl kredito rizikos vertinami taikant tikėtinų kredito nuostolių modelį pagal 9-ąjį TFAS
Neveiksnių paskolų norma	<i>Neveiksnių paskolų bendra suma / Paskolų bendra suma x 100 proc.</i>	Rodo bendrą neveiksnių paskolų dalį banko paskolų portfelyje; Europos bankų priežiūros institucijos paskolą laiko bloga (neveiksnia), jei, banko vertinimu, tikėtina, kad paskolos gavėjas jos negrąžins, arba jei paskolos gavėjas daugiau kaip 90 dienų vėluoja sumokėti įmoką
Neveiksnių paskolų padengimo norma	<i>Specialiųjų atidėjinių bendra suma / Neveiksnių paskolų bendra suma</i>	Šis santykis parodo, kaip bankas vertina dėl neveiksnių paskolų galimus patirti nuostolius ir koku lygiu jis neveiksnius paskolas yra padengęs specialiaisiais atidėjimais.
Paskolų nuostolingumo norma	<i>Nurašytų paskolų suma – atgautų paskolų suma / Vidutinė laikotarpio paskolų suma x 100 proc.</i>	Jei specialiųjų atidėjinių ir neveiksnių paskolų normos gana gerai parodo esamo kredito portfelio kokybę, tai ilgalaikę kokybę aiškiau atskleidžia paskolų nuostolingumo norma.
Paskolų vienam skolininkui norma	<i>Paskolų suma vienam skolininkui / Vidutinė laikotarpio banko kapitalo suma x 100 proc.</i>	Rodiklis įvertina potencialią riziką dėl didelės paskolų apimtys vienam skolininkui. Paskolų vienam skolininkui suma yra reguliavimo ir priežiūros objektas, Lietuvos banko apibrėžiamas kaip didelių pozicijų reikalavimas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Kropą ir kt. (2013)

Siekdami tinkamai suvaldyti kredito riziką, bankai turi nustatyti savo paskolų portfelio vertę, stebėti paskolų kokybę įvertinančius rodiklius ir iš potencialaus skolininko gauti tiek informacijos, kiek jos reikia kuo tikslesniam vertinimui.

Kredito rizikos valdymo metodai

Mokslininkai vieningai sutaria, kad netinkamas kredito rizikos valdymas yra viena pagrindinių bankų žlugimo priežasčių. Klasikinėje banko veikloje didžiąją dalį pajamų sudaro iš suteiktų paskolų gaunamos palūkanos, todėl kredito rizikos valdymas lemia banko finansinės būklės stabilumą. Kredito rizikos valdymo efektyvumo klausimai gana išsamiai nagrinėjami Lietuvos bei užsienio autorių darbuose. Kropas ir kt. (2013) akcentuoja, kad *efektyvus valdymas* apima kelis svarbius ir suderintus elementus: gerai dokumentuota rizikos valdymo strategija bei aiški kredito politika; adekvatus kredito rizikos valdymas ir kontrolė; visiškas ir nuoseklus kredito rizikos vertinimas ir valdymo metodų bei priemonių naudojimas. Valvonis (2006) pabrėžia, kad tiek kredito rizikos *vertinimo*, tiek jos *valdymo procesai* apima rizikos nustatymą, rizikos ir bendro jos lygio vertinimą, finansinių ir įvairių kontrolės priemonių bei procedūrų taikymą, rizikos stebėjimą. Autoriaus teigimu, kredito rizikos vertinimas banke prasideda nuo paskolos ir skolininko rizikos vertinimo. Paskolos ir skolininko riziką atskleidžia šios sudedamosios dalys: įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė; nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju; paskolos dydis (kredito pozicija) įsipareigojimų neįvykdymo atveju. Sklandų šių procesų vykdymą užtikrina tinkama kredito rizikos vertinimo ir valdymo organizacinė struktūra, tiksliau, efektyvi banko stebėtojų tarybos, valdybos, rizikos valdymo komitetų, banko struktūrinių padalinių veikla. Akwaa Sekyi, Moreno Gené (2017) akcentuoja veiksmingos vidaus kontrolės svarbą.

Išnagrinėjus Bessis (2015), Gourio (2013), Greuning, Brajovic Bratanovic (2020), Wójcicka-Wójtowicz (2018) darbus, galima teigti, kad egzistuoja didelė kredito rizikos valdymo metodų įvairovė, o jų taikymas bankams nėra reglamentuojamas. Remiantis tarptautine audito, mokesčių ir verslo konsultacijų bendrovės informacija (KPMG, 2020), taip pat Kropo ir kt. (2013) tyrimu, tikslinga išskirti šešis dažnai vartojamus ir svarbius kredito rizikos valdymo metodus:

1. *Kredito rizikos limitų nustatymo sistema*. Ji leidžia mažinti rizikingų paskolų apimtį. Taip iš anksto apribojami skolininkai, turintys didelį rizikos lygį.
2. *Kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis*. Tai įvairių nepalankių įvykių simuliacija, kai bandoma įvertinti, ar bankas turi

pakankamai kapitalo atsargų paskolų portfelio nuvertėjimo nuostoliams padengti.

3. *Vidiniais kredito reitingais pagrįstas kredito riziką atitinkančios kainos nustatymas*. Naudojamas nustatyti kredito kainai būtinai atsižvelgiant į paskolos riziką.
4. *Įvertinimo balų (skoringo) taikymas kreditavimo procesams gerinti*. Tai vertinimo sistema, kurią taiko bankai, kad tinkamai įvertintų paskolų paraiškas ir priimtų tam tikrus skolininko sprendimus. Dėl vis dažnėjančių statistinių vertinimo balų sistemų kredito vertinimas šiuo metu yra vis labiau automatizuotas ir lemia geresnių sprendimų priėmimą.
5. *Aktyvaus paskolų portfelio valdymas*. Apima tokias priemones kaip paskolų pardavimą, paskolų ir kito turto pavertimą vertybiniais popieriais, paskolų draudimą, taip pat išvestinių finansinių priemonių taikymą.
6. *Geras prastesnės kokybės ir neveiksnių paskolų valdymas*. Atskiri principai ir metodai taikomi valdant didesnės rizikos, neveiksnius ir nurašytas paskolas.

Kropas ir kt., (2013) pažymi, kad paskolų užtikrinimo priemonių, tokių kaip turto įkeitimas, garantijos, draudimas, laidavimas ir kitų panašių antrinių galimybių susigrąžinti paskolas, naudojimas skiriamas prie kredito rizikos valdymo metodų. Valvonis (2006) teigia, kad bankai dažnai naudoja ir kitas priemones rizikai valdyti: paskolų pakeitimą vertybiniais popieriais, išvestines finansines priemones, kredito rizikos draudimą ir pan. Nors kredito rizikos valdymo metodai nuolat tobulinami, tačiau keičiantis rinkai ir esant neapibrėžtumo situacijai, išryškėja nemažai trūkumų. ECB priežiūros tarnyba (2022) išskiria šias daugiausia susirūpinimo keliančias sritis: sunkumų patiriančių skolininkų nustatymas ir klasifikavimas, įkaito vertinimas ir atidėjinių sudarymo praktikos tinkamumas.

Kredito rizikos vertinimo ir valdymo organizavimas AB Swedbank

Kredito rizikos vertinimo rodiklių bei valdymo metodų taikymo galimybėms atskleisti pasirinktas praktinis atvejis – AB Swedbank kredito rizikos valdymo sistemos ir procesų analizė. AB Swedbank – vienas didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų, Švedijos Swedbank bankų grupės narys. Šiuo metu Lietuvoje veikia 54 šio banko padaliniai, o visoje organizacijoje dirba apie 2 600 darbuotojų. Lietuvoje Swedbank veikia kartu su dukterinėmis įmonėmis ir teikia įvairias finansines paslaugas: kreditavimo, investavimo, draudimo, pensijų kaupimo, lizingo ir kt. Lietuvos banko pateiktais

duomenimis, *Swedbank* pagal turimą turtą ir sukauptus klientų indėlius pirmąją bankų sektoriuje. Einamųjų metų pradžioje jo turtas sudarė 16,7 mln. EUR arba beveik pusę viso bankų sektoriaus turto dalies, klientų indėliai siekė 14,1 proc., t. y. daugiau nei 50 proc. visų bankų turimų indėlių. Per pastaruosius penkerius metus banko paskolų portfelis išaugo nuo 4,8 mlrd. iki 6,6 mlrd. EUR. Suteiktos paskolos klientams yra bene pagrindinis banko pajamų, kartu ir kredito rizikos šaltinis. Taigi svarbu šią riziką tinkamai vertinti ir efektyviai valdyti, kad ateityje būtų galima išvengti galimų nuostolių.

Pateiktose *Swedbank* finansinėse ataskaitose informuojama, kad bankas Lietuvoje naudoja rizikos valdymo politiką, standartus ir reikalavimus kaip ir visa Grupė. Taip pat naudojamosi banko tarybos parengta ir patvirtinta tvarka, kuri glaudžiai apibendrina strategiją, susijusią su banko rizika, ir esminius principus, apibrėžiančius rizikos valdymą. *Rizikos valdymo procesą* sudaro rizikos identifikavimas, įvertinimas ir apskaičiavimas, valdymas ir stebėjimas. Šis procesas aktualus ne tik kredito rizikai, bet ir visoms kitoms banko rizikos rūšims. Taip vertinant rizikos rūšis nustatomi tam tikri rizikos rodikliai ir jie yra nuolat stebimi – šitaip garantuojamas efektyvus visų rizikų valdymas.

Stengiantis užtikrinti žemą rizikos lygį, banko veikla grindžiama *struktūrizuotu rizikos valdymu ir kontrole*. Rizikos valdymo ir kapitalo pakankamumo ataskaitų duomenimis, AB *Swedbank* Lietuvoje savo rizikos valdymą sukūrė remdamasi *trijų gynybos linijų* koncepcija.

Pirmoji gynybos linija – tai visa rizikos valdymo veikla, vykdoma verslo veiklos srityse, produktų srityse ir grupės funkcijose. Pirmosios linijos vadovybė prisiima riziką arba yra rizikos objektas ir atsako už nuolatinį ir aktyvų rizikos valdymą. Rizikos valdymo sistema nurodo, kad pirmoji gynybos linija prisiima galutinę rizikos valdymo atsakomybę. *Antroji gynybos linija* – tai nepriklausomos rizikos valdymo funkcijos, rizikos kontrolės organizacija. Sistema reglamentuoja, kaip identifikuoti, įvertinti, pamatuoti, stebėti, valdyti ir pranešti apie riziką. Pažymėtina, kad antroji gynybos linija organizacine prasme nepriklauso nuo pirmosios linijos ir nevykdo operacinės veiklos verslo srityje ar padalinyje, kuriuos stebi ir kontroliuoja. *Trečioji gynybos linija* yra vidaus auditas, kuris pavaldus ir atskaitingas Stebėtojų tarybai. Vidaus auditas atsako už valdymo, rizikos valdymo ir kontrolės procesų vertinimą pirmosios bei antrosios gynybos linijose.

Kaip anksčiau buvo minėta, tinkamas *kredito rizikos vertinimas* – tai neatsiejama kredito rizikos valdymo proceso dalis. Finansų priežiūros

institucija yra patvirtinusi AB *Swedbank* vidaus rizikos klasifikavimo sistemą ir suteikusi leidimą taikyti *vidaus reitingais pagrįstą* metodą. Remiantis finansinėse metų ataskaitose pateikta informacija, kaip pagrindinis rodiklis kredito rizikos pokyčiams *vertinti* naudojama įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė. Banke, kaip ir visoje Grupėje, taikoma *vidaus rizikos klasifikavimo sistema*, kuri leidžia įvertinti nuostolį dėl įsipareigojimų neįvykdymo ir jų buvimo tikimybę. Ši sistema paranki šiais atvejais: 1) vertinant riziką ir priimant su paskolos išdavimu susijusius sprendimus; 2) apskaičiuojant pagal riziką pakoreguotus gražos rodiklius (įskaitant pagal riziką pakoreguotą kapitalo gražą); 3) apskaičiuojant atidėjinius vertės sumažėjimui dėl kredito rizikos; 4) vykdant kredito rizikos stebėseną ir valdymą; 5) informuojant apie tai kredito rizikos tarybą, valdybą ir *Swedbank* Grupės vadovybę; 6) rengiant kreditavimo strategijas ir vykdant veiklą, susijusią su rizikos valdymu; 7) apskaičiuojant kapitalo poreikį ir kapitalo paskirstymą.

Bankas naudoja Valvonio (2006) įvardytus rizikos parametrus, kurie leidžia apskaičiuoti tikėtinus kredito nuostolius bei reguliuojamojo kapitalo reikalavimus kredito pozicijoms. Pirmas parametras yra *įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė* (angl. *PD*) – tikimybė, kad per dvylikos mėnesių laikotarpį sandorio šalis neįvykdys apmokėjimo; antras – *nuostolis dėl įsipareigojimų neįvykdymo* (angl. *LGD*), t. y. nuostolio dėl skolininko įsipareigojimų neįvykdymo ir kredito pozicijos vertės esant įsipareigojimų neįvykdymui santykis; trečias – *pozicijos vertė esant įsipareigojimų neįvykdymui* (angl. *EAD*), t. y. tikėtina banko kredito pozicijos vertė esant įsipareigojimų neįvykdymui.

Kad pateiktų objektyvų vidinį požiūrį į kapitalo reikalavimą reikšmingai rizikai, bankas naudoja *ekonominio kapitalo modelį*. Jo struktūroje atsižvelgiama į kredito riziką, rinkos riziką ir operacinę riziką. Šis modelis kredito rizikai vertinti remiasi panašiu teoriniu pagrindu kaip ir Bazelio vidaus reitingais pagrįsta (angl. *IRB*) sistema, tačiau ji apsiriboja vieno veiksnio modeliu, o *Swedbank* Lietuvoje ekonominio kapitalo sistema taiko daugiafaktorinį modelį.

Siekiant kiekybiškai įvertinti kredito riziką, pasirinkti bei apskaičiuoti jau minėti Kropo ir kt. (2013) rekomenduojami rodikliai (2 lentelė).

2 lentelė. 2017–2021 m. AB Swedbank kredito rizikos vertinimo rodikliai (proc.)

Rodiklis	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.
Specialiųjų atidėjinių norma	0,48	0,42	0,35	0,36	0,35
Neveiksnių paskolų norma	1,00	0,79	0,68	0,60	0,42
Neveiksnių paskolų padengimo norma	48,16	52,93	50,95	60,04	89,47
Paskolų nuostolingumo norma	0,01	0,00	0,02	0,01	0,03
Paskolų vienam skolininkui norma	17,24	15,08	17,47	7,58	15,1

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB Swedbank finansinių ataskaitų duomenimis

Kaip rodo atliktų skaičiavimų analizė, *specialiųjų atidėjinių normos* rodiklis, atskleidžiantis ryšį tarp atidėjinių paskolų ir tam tikrais metais visų suteiktų paskolų sumos, mažėja, o tai reiškia, kad banko pradelstos skolos taip pat mažėja ir bankui reikia sudaryti vis mažiau specialiųjų atidėjinių. Galima teigti, kad klientų kreditingumas auga nepaisant nepalankios makroekonominės situacijos, paskolų portfelio kokybė išlieka stabiliai gera. Tą patvirtina ir *neveiksnių paskolų norma*, kuri nuo 2017 m. tolygiai mažėjo, kol 2021 m. pasiekė 0,42 proc. rodiklį. Pastebima, kad 2020 m. gana ženkliai – iki 89,47 proc. padidėjo *neveiksnių paskolų padengimo normos* rodiklis. Tai reikėtų sieti su tikimybe bankui patirti nuostolių dėl visą pasaulio ekonomiką paveikusių COVID-19 pandemijos. *Paskolų nuostolingumo normos* kitimo teigiama linkme tendencijos rodo, kad bankui gerai sekasi susigrąžinti nurašytas paskolas. *Paskolų vienam skolininkui normos* dinamika rodo, kad Lietuvos banko reglamentuojamas didelių pozicijų reikalavimas nuolat atitinka nustatytus parametrus.

Reikėtų pažymėti, kad bankas, atsižvelgdamas į neapibrėžtumo situaciją bei faktinius pokyčius paskolų portfelyje, formuodamas atidėjinius, atlieka *ekspertinius koregavimus*, susijusius su kredito rizika. Ekspertiniai koregavimai dėl kredito rizikos sukurti 2020 m. IV ketvirtį, o 2021 m. pabaigoje siekė 11,3 mln. EUR.

Iš rodiklių analizės duomenų matyti, kad *Swedbank* užtikrina nuolatinę aukštą kredito kokybę, kurią lemia tokie esminiai veiksniai kaip konservatyvūs skolinimo standartai, glaudus dialogas su klientais, priežiūros institucijų nustatytų reikalavimų vykdymas.

Kredito rizikos valdymo procese yra ypač svarbus *kreditavimo procesų organizavimas*. *Swedbank* jis apima veiklos ir sprendimų priėmimo procesus, susijusius su skolinimu, paskolų stebėseną bei kiekybiniu kredito rizikos įvertinimu. Kad skolinimo veikla būtų patikima, griežtai apibrėžta ir subalansuota, kiekvienas sandoris vertinamas pagal atitinkamus išorės veiksnius, galinčius daryti poveikį sandoriui ir jo rizikoms. Pažymėtina, kad neatskiriama verslo kreditavimo proceso dalis – *tvarumo analizė*, kurios tikslas yra įvertinti, kaip su šiomis sritimis susijusi rizika

galėtų paveikti, pavyzdžiui, skolininko pelningumą, gražinimo galimybes ir užstato vertę.

Rizikos klasifikavimas yra esminė kreditavimo proceso dalis. Rizikos rangas įvertinamas ir priskiriamas priimant kiekvieną sprendimą dėl paskolos išdavimo. Grupė taiko skirtingus *rizikos klasifikavimo modelius* skirtingiems paskolų portfelio subsegmentams. Galima išskirti *du pagrindinius modelių tipus*: vienas jų pagrįstas *statistiniais metodais*, kuriems reikia turėti daug informacijos apie sandorio šalis, o kitas – paremtas *ekspertų nuomone* ir naudojamas tais atvejais, kai nėra tinkama taikyti statistinius metodus. Kai kurie modeliai sujungia abu šiuos modelius. Kad kiekvienas modelis leistų tinkamai įvertinti riziką, jų tinkamumas reguliariai, t. y. ne rečiau kaip kartą per metus, tikrinamas.

Vienas svarbiausių kredito rizikos valdymo procesų yra *užtikrinimo priemonės*, kurios sudaro bankui galimybę nepatirti didelių nuostolių suteikiant klientui paskolą ir jam tapus nemokiam. Užtikrinimo priemonės vertinimas grindžiamas išsamia įkeisto turto peržiūra bei analize ir yra *sudėtinė kredito rizikos vertinimo* dalis. Užtikrinimo priemonės vertė nustatoma priimant sprendimą dėl kredito suteikimo. Dažniausiai banko naudojamos įkeičiamų *užtikrinimo priemonių rūšys* yra nekilnojamas gyvenamosios ir komercinės paskirties turtas, komercinės paskirties kito įmonės turto įkeitimas ir garantijos. Be užtikrinimo priemonių gali būti suteikiamos mažos paskolos privatiems klientams arba paskolos didelėms įmonėms, turinčioms labai tvirtas gražinimo galimybes, savivaldybių ir centrinės valdžios institucijoms. *Swedbank* duomenimis, maždaug 59 proc. visų banko paskolų yra užtikrintos gyvenamosios paskirties nekilnojamoju turtu, o tai rodo didelę koncentraciją. Dar 14 proc. paskolų užtikrintos kitų rūšių nekilnojamoju turtu. Ši portfelio dalis apima didelį klientų skaičių ir skirtingus nekilnojamojo turto segmentus.

Už nepriklausomą kredito rizikos valdymo procesą, įskaitant kreditavimo procesą, rizikos limitus ir rizikos klasifikavimo sistemą, kredito rizikos stebėseną bei kontrolę banke yra atsakingas *Rizikos padalinys*. Jis reguliariai peržiūri ir vertina bendrą paskolų portfelio rizikos lygį ir rizikos pokyčius. Reguliariai atliekamas testavimas

nepalankiausiomis sąlygomis. Vertindamas kredito riziką nepalankiausiomis sąlygomis, *Swedbank* Lietuvoje naudoja statistinius modelius, pagal kuriuos nepalankios ekonominės aplinkybės transformuojamos į atitinkamų balanso straipsnių netekimų lygius. Kad įvertintų ekonominių sąlygų ateityje prielaidas remdamasis dabartine konkrečios šalies ir pasaulio ekonomikos situacija, bankas rengia bei naudoja *į ateitį orientuotus makroekonominius (geriausio atvejo, bazinį ir blogiausio atvejo) scenarijus*, kuriuose išryškėja didžiausią koreliaciją turintys kintamieji: BVP augimas, būsto ir nekilnojamojo turto kainos, nedarbo lygis, naftos kainos ir palūkanų normos.

Išvados

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad kredito rizika yra būdinga kiekvienai ūkinei veiklai, tačiau ji ypač aktuali yra kredito įstaigoms. Kredito rizikos samprata įvairių finansų institucijų bei autorių interpretuojama skirtingai – nuo lakoniško apibūdinimo iki platesnės aprėpties, tačiau savo esme beveik nesiskiria ir siejama su kredito sutarčių nevykdymo tikimybe pagal sutartas sąlygas. Kredito rizikai nustatyti naudojami ekspertiniai vertinimai, kiekybiniai statistiniais metodais pagrįsti esamų ir potencialių skolininkų rizikos vertinimo modeliai arba jų junginiai. Vien kiekybinių rizikos vertinimo modelių taikymas dabartiniu laikotarpiu yra nepakankamas, kadangi neapėmia itin svarbių veiksnių, susijusių su neapibrėžtumo situacija ir potencialiais nuostoliais

Literatūra

1. Akwaa Sekyi, E. K., & Moreno Gené, J. (2017). Internal Controls and Credit Risk Relationship Among Banks in Europe. *Intangible Capital*, vol. 13, N 1, 25–50. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/312566775_Internal_controls_and_credit_risk_relationship_among_banks_in_Europe
2. Basel Banking Supervision Committee (2014). Basel III Document. Revisions to the Securitisation Framework. Amended to Include the Alternative Capital Treatment for “Simple, Transparent and Comparable” Securitisations, December 2014 (revised July 2016). Prieiga per internetą: www.bis.org/bcbs/publ/d374.pdf
3. Basel Banking Supervision Committee (2017). Basel III: Finalising Post-Crisis Reforms, December 2017. Prieiga per internetą: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>
4. Basel Banking Supervision Committee (2016). Standards. Minimum Capital Requirements for Market Risk, January 2016. Prieiga per internetą: www.bis.org/bcbs/publ/d352.pdf

dėl COVID-19 pandemijos bei karo padarinių. Norint visapusiškai įvertinti tiek vidinės, tiek išorinės aplinkos veiksnius, tikslinga taikyti mišrius vertinimo metodus. Kredito rizikos metodų vertinimo tobulinimo galimybes ateityje lems Bazelio komiteto naujausios reformos priemonių visuma, paremta lankstesne ir patikimesne rizikos vertinimo metodologija.

Išnagrinėjus kredito rizikos vertinimo ir valdymo procesą AB *Swedbank*, galima teigti, kad banko veikla grindžiama struktūrizuotu rizikos valdymu ir kontrole. Bankas taiko Finansų priežiūros institucijos patvirtintą vidaus rizikos klasifikavimo sistemą bei vidaus reitingais pagrįstą metodą, o kaip pagrindinį rodiklį kredito rizikos pokyčiams vertinti naudoja įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę. Kreditavimo procesas banke gerai organizuojamas, jis apima veiklos ir sprendimų priėmimo procesus, susijusius su skolinimu, paskolų stebėseną ir kredito rizikos kiekybiniu įvertinimu, svarus dėmesys skiriamas tvarumo analizei. Siekdamas įvertinti neapibrėžtumo keliamus iššūkius bei galimas grėsmes, bankas rengia ir naudoja *į ateitį orientuotus makroekonominius (geriausio atvejo, bazinį ir blogiausio atvejo) scenarijus*, kuriuose išryškėja didžiausią koreliaciją turintys kintamieji: BVP augimas, būsto ir nekilnojamojo turto kainos, nedarbo lygis, naftos kainos ir palūkanų normos.

Remiantis tyrimo analizės duomenimis, teigtina, kad AB *Swedbank* kredito vertinimo ir valdymo procesų organizavimas užtikrina nuolatinę aukštą kredito kokybę.

5. Bessis, J. (2015). *Risk Management in Banking: Fourth ed.* United Kingdom: Wiley, 199–293.
6. ECB priežiūros tarnyba (2022). 2022–2024 m. priežiūros prioritetai ir rizikos vertinimas. Prieiga per internetą: https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/priorities/html/ssm.supervisory_priorities2022~0f890c6b70.lt.html#toc2
7. Europos centrinis bankas (2020). Kas yra specialieji atidėjiniai ir neveiksnių paskolų padengimas? Prieiga per internetą: https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/ssmexplained/html/provisions_and_nplcoverage.lt.html
8. Europos centrinis bankas (2021). ECB prašo bankų spręsti kredito rizikos problemą ir didinti veiksmingumą.
9. Gourio F. (2013.) Credit Risk and Disaster Risk. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 5 (3), 1–34. DOI:10.1257/mac.5.3.1. Prieiga per internetą: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.5.3.1>

10. Greuning, H., Brajovic Bratanovic, S. (2020) Analyzing Banking Risk a Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management the World Bank Group, 173–198. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/world.bank.publications/docs/9781464814464>
11. Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. Pinigų studijos : apžvalginiai straipsniai, p. 5–28.
12. Kredito įstaigų kredito rizikos valdymo praktikos ir tikėtinų kredito nuostolių apskaitos gairės (2017). EBA/GL/2017/06 20/09/2017. Prieiga per internetą: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1965596/d8c3012c-9e2e-454e-b4c5-1dfcbfc76bd8/Guidelines%20on%20Accounting%20for%20ECL%20%28EBA-GL-2017-06%29_LT.pdf?retry=
13. Kropas, S., Čiapas, L., Šidlauskas, G., Vengraitis, D. (2013). Banko finansų valdymas: krizės pamokos ir reguliavimo priemonių poveikis. Vilnius, p. 281–299.
14. Lietuvos bankas (2020). Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto sprendimo atidėti naujausios Bazelio reformos įgyvendinimą. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/del-bazelio-banku-prieziuros-komiteto-sprendimo-atideti-naujausios-bazelio-reformos-igyvendinima>
15. Lietuvos bankas (2021). Veiklos reikalavimai ir normatyvai. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/veiklos-reikalavimai-ir-normatyvai-1>
16. Lietuvos bankas (2022). Rizikos valdymas. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/rizikos-valdymas>
17. Peškauskaitė, D., Jurevičienė, D. (2017). Įmonių kredito rizikos vertinimo metodai investiciniam sprendimui priimti. Mokslas – Lietuvos Ateitis / Science – Future of Lithuania, 9 (2), 220–229. <https://doi.org/10.3846/mla.2017.1014>
18. Rizikos valdymo ir kapitalo pakankamumo ataskaitos (2021). Prieiga per internetą: https://www.swedbank.lt/static/pdf/about/finance/reports/Rizikos_valdymo_ir_kapitalo_pakankamumo_ataskaita_2021_Q4.pdf
19. Stankevičienė, V. (2018). Bazelio bankų priežiūros komiteto 2017 m. „Basel III“ reformos apžvalga ir poveikis Europos Sąjungos bankų kapitalui / Lietuvos bankas. Teminių straipsnių serija, 2018, 2, p. 2–12. ISSN 2345-0827 (ONLINE)
20. Špicas, R. (2017). Statistinis mažų ir labai mažų įmonių kredito rizikos vertinimas Lietuvos kredito unijoms. Vilnius: Vilniaus universitetas. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:22957563/index.html>
21. Tarptautinė audito, mokesčių ir verslo konsultacijų bendrovė KPMG International. Credit Risk Management. Prieiga per internetą: <https://home.kpmg.com/au/en/home/services/advisory/risk-consulting/financial-risk-management/credit-risk-management.html>
22. Valvonis, V. (2006) Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: Paskolos ir skolininko rizika. Pinigų studijos: apžvalginiai straipsniai, p. 80–97. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/valvonis_2.pdf
23. Win, S. (2018) What are the possible future research directions for bank's credit risk assessment research? A systematic review of literature. Int Econ Econ Policy, 15, 743–759. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s10368-018-0412-z>
24. Wójcicka-Wójtowicz, A. (2018). Credit Risk Management in Finance. A Review of Various Approaches, 99–106. Prieiga per internetą: <https://ord.pwr.edu.pl/Issues/2018/vol28/p1349>

ASSESSMENT OF CREDIT RISK MANAGEMENT PROCESSES IN SWEDBANK

Summary

In pursuit of the main financial goal to maximise profit, commercial banks face many risks in their activities, the most significant being credit risk. The relevance of the topic is revealed by analysing scientific literature and documents. Win (2018), Bessis (2015), Gourio (2013), Kropas et al. (2013) unitedly agree that incorrect management of credit risk is one of the main causes of bank collapses. To manage credit risk, banks must accurately determine the value of their loan portfolio, observe indicators revealing the quality of loans, and choose effective risk management methods. The article raises the problem of how to organise the credit risk management process to ensure the high quality of the loan portfolio. One of the largest banks operating in Lithuania, Swedbank, was chosen for practical analysis of the credit risk management system. The research problem is how to organise the credit risk management process to ensure the high quality of the loan portfolio. Based on the data of this analysis, it can be stated that the organisation of credit evaluation and management processes of Swedbank ensures a continuous well-rated credit quality. The methods used during the research are analysis and synthesis of scientific literature sources, analysis of normative acts, reports and reviews of the Bank of Lithuania, European supervisory authorities, and the analysis of financial, risk management and capital adequacy reports of Swedbank.

Keywords: credit risk, loan portfolio, evaluation indicators, management methods.

Informacija apie autorę

Danutė Binkienė. Kauno kolegijos Verslo fakulteto Apskaitos ir finansų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: finansų rinkos, komercinių bankų veikla, pinigų politika ir jos priemonės.
El. pašto adresas: danute.binkiene@go.kauko.lt